

Wijsgerige grondbegrippen

Analogie

Lr. Ant. De Witte O.P.

J.J. Romen & Zonen Roermond-Maaseik

Over de auteur

Pater Ant. De Witte was dominicaan en een van de docenten neothomistische filosofie uit de bloeitijd die deze wijsgerige school ook in ons land doormaakte en die was ontstaan na de oproep van paus Leo XIII om de filosofie (en niet alleen de theologie) van St Thomas van Aquino te bestuderen en als grondslag van het katholieke denken te gebruiken (Encycliek Aeterni Patris van 4 augustus 1879).

Dit boekje was een der laatste uit de reeks en verscheen in 1943.

Over de inhoud

Het woord analogie heeft een plaats in veel wetenschappen, maar in de eerste plaats in de filosofie, waar het gaat over het kennen, benoemen en begrijpen, waar het zijn hoofdbetekenis heeft. Daarom hebben schrijvers van eerder verschenen deeltjes in deze reeks het noodzakelijk gevonden dit begrip toe te lichten (zie o.a. Begrijpen, Goed en Kwaad en Waarheid).

Analogie heeft een plaats in onze dagelijkse communicatie. Aan het eind van dit werkje maakt de schrijver dan ook de opmerking dat analogie dé grote taalvormende factor is, in het bijzonder voor het kind. De term beeldspraak, waarvan analogie onderscheiden moet worden, komt in de tekst in het geheel niet voor. Een kritische bespreking van het onderscheid en de samenhang tussen beide zou welkom geweest zijn.

De auteur schrijft zelf dat het boekje een verkorte uitgave is van zijn dissertatie waarmee hij de lectorstitel (in de dominicaanse traditie vergelijkbaar met het doctoraat) verkreeg (na de oorlog verscheen de dissertatie alsnog in 1946). Het draagt ook de kenmerken van een op vele wetenschappelijke bronnen gefundeerd werk en heeft – vooral als een apart hoofdstuk ‘Documentatie’ en niet in de vorm van een notenapparaat – een uitvoerige bibliografie, waarin naar werken van St. Thomas en andere scholastieke auteurs wordt verwezen en ook naar werken van vele in de eerste vier decennia van de twintigste eeuw belangrijke neoscholastieke schrijvers. Door zijn ontstaan en opzet vraagt de tekst meer inspanning, meer bekendheid met het scholastieke spraakgebruik en met het Latijn, dan de eerdere boekjes uit deze serie, die primair voor de niet in de filosofie geschoolde lezer geschreven werden.

Helaas zijn, mogelijk als gevolg van streven naar beknoptheid, enkele onduidelijkheden en onvolkomenheden in de tekst aanwezig (verwijzingen naar onvindbare noten e.d.). In deze gereviseerde tekst is daaraan zo goed mogelijk tegemoet gekomen.

J.A. Raymakers, januari 2009

Inhoud

I. Inleiding.....	5
II. Univocatie, Equivocatie, Analogie.....	7
III. Analoog.....	9
IV. De zegging van het zijnsbegrip De zegging van de Godspredikaten	12
V. Analogie en werkelijkheid	14
VI. Documentatie.....	17
VII. Varia.....	21

HOOFDSTUK I.

Inleiding

“De woorden bij ons spreken zijn tekens van datgene, wat er door de werkelijkheid in de ziel is ingedrukt. . . .” (Peri Hermeneias. Cap. I), zo lezen wij bij Aristoteles.

St. Thomas parafraseert het enigszins:

“De uiterlijk waarneembare klanken duiden op de eerste plaats op de begrippen en door middel van die begrippen van het verstand duiden ze op de werkelijkheid”. (In I Peri Herm. cap. I lect.2). Eerstens zijn er werkelijk bestaande dingen. Die werkelijke dingen worden door de mens gekend. Die opgedane kennis wordt aan medemensen meegedeeld.

We gaan niet verder in op de reële dingen. Die zijn er, bestaan. We hebben te doen met het kennen daarvan en wel met kennen door het verstand.

In het verstand onderscheiden we drie daden: begrip, oordeel, redenering.

Met zijn verstand kent de mens allereerst zijn object als ding, als een iets. Dat is de simplex apprehensio (eenvoudig begrijpen) en het begrip.

Het *oordeel* treedt daarna op, als het verstand een gegeven onder twee begrippen vat en het een van het ander affirmeert.

Het verstand spreekt dat uit in een oordeel, in een zin, waarin het onderwerp, het subject fungeert voor het werkelijk bestaande, waarvan dan in het gezegde, het predikaat wordt gezegd, dat het bestaat, dat het zo of zo is. In het begrip begrijpt het verstand zonder meer het ding-zijn. In het oordeel zegt het verstand: "de werkelijkheid" is dat "ding". Toegepast: - dat is mens -, - dat is koe -, - dat is spinazie -, - dat is water. Naargelang iemand een meer geoefend verstand heeft, kan hij ook meteen over wat in het begrip gegeven is oordelen en zo het in het begrip gegeven totaalbeeld al enigszins ontleden en b.v. al zeggen: mens, koe, roodborstje, heeft deze vaste figuur. Meestal echter krijgen we pas zekerheid over wat *eigenlijk* bij het ding behoort en wat *bijkomstig*, door inductie en zelfs door deductie.

Inductie vindt plaats, als we uit het herhaaldelijk constateren van bepaalde feiten bij een bepaald subject tot het noodzakelijk behoren van die feiten bij dat subject besluiten. Bij voorbeeld: uit het herhaaldelijk constateren van een bepaalde figuur bij de vogelsoort roodborstje besluiten tot het noodzakelijk behoren van die figuur bij de vogelsoort roodborstje (wat een geoefend verstand bij eerste en enige waarneming kan weten en zo zijn oordeel - roodborstje heeft deze figuur - kan uitspreken zonder dat het behoefte heeft aan het verstandsmiddel: - zoals ik al herhaaldelijk heb geconstateerd en daarom zeker is) . Deductie vindt plaats, als we uit meer algemene verstandskennis besluiten tot het minder algemene dat erin vervat is. Bij voorbeeld: - alle: lichamen bezitten zwaartekracht -, -mens is lichaam -, - mens bezit dus zwaartekracht. Zowel bij inductie als bij deductie kennen we door middel van andere verstandskennis en kennen door middel van andere verstandskennis wordt *redeneren* genoemd.

Het in de zintuiglijk waarneembare eigenschappen kennen van het object als ding en het uitsluitend daarop steunend oordelen, is geen redeneren, maar het uit eerdere verstandskennis zich voortbewegen tot een verdere conclusiekennis, is redeneren. Zo zijn er dus naast de onafhankelijke oordelen, die horen bij het begrip, de afgeleide, oordelen, die horen bij de redenering.

Ja, zeer veel dingen kennen we alleen maar uit reeds aanwezige verstandskennis over dingen, waartoe zij een betrekking of die tot hen een betrekking hebben. We concluderen tot het goed-zijn van God, omdat de oorzaak van de goedheid zelf per se goed moet zijn. We concluderen tot het bestaan van de accidenten, omdat de substantie hun het bestaan verschaft.

Wil nu de mens zijn opgedane kennis aan een medemens meedelen, dan kan hij dat doen met zijn mond, met gebaren, met schrift. Wil hij zijn oordeel uitdrukken, dan moet hij een door den ander begrepen klankencombinatie, geste, beeld- of lettercombinatie gebruiken voor het kennisobject, waar hij iets aan toekent of van ontkent en ook een klankencombinatie enz. voor het toezeggen of ontkennen. Hij moet vinden een woord of gebaar voor het subject, onderwerp, en een voor het predikaat, gezegde. Dat woord of gebaar wijst dus volgens afspraak naar wat hij in zijn verstand bedenkt. Bij gebarentaal, en naargelang we met primitief ideografisch (beeld- en begrips-) schrift te doen hebben of met een nog sterk onomatopeïsche (klanknabootsende) taal, zijn de gebaren en woorden meer direct verantwoord, maar naargelang we bij meer ontwikkelde talen aanlanden, zijn de woorden steeds meer zuiver willekeurige tekens, verwijzingen naar het denken geworden. Eerstens zijn er de werkelijk bestaande dingen. Die werkelijk bestaande dingen worden volgens een ingewikkeld proces van uitwendige en inwendige zintuigen en meestal door reeds verworven kennis over iets anders heen door het verstand gekend. Die opgedane kennis wordt door middel van afgesproken uiterlijke tekens, die natuurlijk de sporen dragen van het voorafgaande kenmechanisme, aan medemensen meegedeeld.

Laten we met een eenvoudig voorbeeld beginnen. Een totaal begrip leggen we uit in oordelen, waartoe een deugdelijk verstand onafhankelijk gedeeltelijk in staat is, maar waarbij al vaak inductie en deductie de oordelen als conclusie evident moeten maken.

- mens is ding (ens)

- mens is levend ding

- mens is ding met verstand

- mens heeft een eigen lichamelijke figuur. Zo ook: - ijsbeer is ding - , - ijsbeer is levend ding - , - ijsbeer is beer - , - ijsbeer is wit van pels - .

Vaak kennen we een object niet rechtstreeks, maar door middel van iets anders, waartoe het een betrekking zegt en benoemen het ook daarnaar. Wij weten heel goed, al houden de fabrikanten het precieze ervan verborgen, dat Superol een bepaalde scheikundige samenstelling is, maar ons interesseert alleen, dat het ons van de verkoudheid afhelpt; wij kennen het alleen onder dat aspect en volgens die betrekking en zeggen kortweg: Superol is gezond.

We zijn gewoon het idee van gemeenschap te achterhalen door middel van het begrip, dat we hebben van lichaam en ofschoon we goed weten, dat het niet precies in orde is, prediceren we kortweg: gemeenschap is lichaam. Hetzelfde is het geval bij: voorstuk van auto is neus - vlieg-machine heeft vleugels - Rijk der Hemelen is mosterdplant.

Vaak ook kennen wij een niet-zintuiglijk ding vanuit een daarmee verbonden zintuiglijk ding, wat samenhangt met de zintuiglijke weg, waarlangs de kennis ons bereikt. We leren dan ook uit de semantiek, dat vaak een niet-zintuiglijk ding zijn naam ontvangt van een bepaald element van de concreet-zintuiglijke scène die daarbij behoort. Zo is naar de woordafleiding de betekenis van toorn eigenlijk: krampachtige lichaamsspanning (denk aan het Duitse zerren). Blijkbaar heeft deze emotie zijn naam ontleend aan de duidelijk zichtbare en voelbare lichamelijke verandering, die ermee gepaard gaat.

De oorspronkelijke betekenis van sterven is eigenlijk stijf zijn. Men kwam dus tot het woord "stervent" vanuit het duidelijk zichtbare zintuiglijk element, dat daarmee gepaard ging; het woord "sterven" ontstond vanuit de telkens waargenomen stijve, stramme, dode mens.

Als we dus een kenobject rechtstreeks en onafhankelijk kennen, geven we het ook rechtstreeks en

onafhankelijk een naam. We geven het een eigen naam.

Zeer vaak echter kennen we een object niet rechtstreeks en onafhankelijk, maar uit de kennis over andere dingen concluderen we tot kennis erover. Dan ontleent het ook daaraan zijn naam.

Eigenlijk zijn we bij dat naam geven over het algemeen slordig. Superol is niet gezond, zoals lichaam gezond is en we moesten eigenlijk niet zonder meer dezelfde klank- en lettercombinatie gebruiken voor de eigenlijke gezondheid en de oorzaak ervan, maar het leven eist vereenvoudiging en een goede verstaander heeft genoeg aan een half woord. We spannen ons nooit meer in dan nodig is en daarom zeggen we kortweg: Superol is gezond -, en niet meer precies: Superol is gezondheidsoorzaak.

Langzamerhand kan de lezer nu op de hoogte zijn. Een gedetailleerde en volledige kenleer te geven was niet de bedoeling van dit inleidende hoofdstuk. Ter voorkoming van misvattingen wilden wij hem rustig binnenvoeren in het gebied, waar de analogieleer thuishoort.

Achter elk zinnetje, dat we spreken of in een geschrift tegenkomen, steekt een ingewikkelde kenteknik en een daarmee in verband staande benaming. Zeer vele dingen kennen we in afhankelijkheid van andere dingen en deze ontvangen daarom ook hun naam van die eerder gekende andere dingen. Als de lezer zich hierin nu thuis voelt, is de weg gebaad om het terrein van het eigenlijke onderwerp te betreden.

HOOFDSTUK 11.

Univocatie, equivocatie, Analogie

Bij lezen of spreken kan ons dit overkomen: we ontmoeten ergens een oordeel, b.v. 'Nederlander is mens', en ergens anders 'n tweede oordeel: 'timmerman is mens'. Bij deze twee oordelen zijn de onderwerpen verschillend, 'n Nederlander is iets anders dan 'n timmerman. Maar wat nu met het predikaat? Wij spraken daarstraks van de twee momenten van het predikaat; de min of meer willekeurige klank- en lettercombinatie en de symbolische functie daarvan, het volgens afspraak heenwijzen naar wat in het verstand is bedacht. Wat betreft het eerste moment is er geen verschil tussen het oordeel 'Nederlander is mens' en 'timmerman is mens'. Er is eenzelfde klank- en lettercombinatie: *mens*. Is er misschien verschil naar het tweede moment, de tekenfunctie? Wanneer we nagaan, welk het begrip van mens is, dat we in 'Nederlander is mens' aan den Nederlander toekennen en welk het begrip van mens is, dat we in 'timmerman is mens' aan de timmerman toekennen en die twee vergelijken, dan zien we dat in beide oordelen van het onderwerp precies hetzelfde begrip, wordt geprediceerd.

Dat is lang niet altijd het geval. Zo noemen we een bepaald diersoort beer en ook van een bepaalde bouwconstructie prediceren we hetzelfde woord, maar het begrip van 'beert' bij - ijsbeer is beer - heeft totaal niets te maken met het begrip van "beer" bij - bepaalde bouwconstructie is beer (steunbeer). Dit is zelfs een zeer vruchtbaar voorbeeld, want we noemen ook nog 'n hopeloze studentenrekening 'n beer, en in Brabant gebruiken ze hetzelfde klankgeheel voor een bepaalde zeer onsmakelijke hoewel nuttige substantie. Al deze vier predikaten hebben met elkaar niets gemeen dan de uitwendige klank- en lettercombinatie, naar de tekenfunctie staan ze geheel buiten elkaar.

Er komen dus gevallen voort waar twee of meer oordelen van het predikaat zowel het aanschouwelijke moment - de zintuiglijk waarneembare functie -, als het onaanschouwelijke moment - de tekenfunctie -, gemeen hebben. Er komen ook gevallen voor, waar twee oordelen

van het predikaat alleen het zintuiglijk waarneembare element gemeen hebben, terwijl ze naar de tekenfunctie geheel naast en buiten elkaar staan, zodat die overeenkomst louter toevallig is.

Tussen deze twee uitersten ligt een middensoort.

We zeggen: - dier is gezond - medicijn is gezond - kleur is gezond -.

Naar het eerste moment zijn de predikaten 'gezond' hetzelfde.

Volgens de tekenfunctie bedoelen we met 'dier is gezond', dat de organen behoorlijk functioneren, terwijl we met 'medicijn is gezond' willen zeggen, dat de medicijn oorzaak is van dat behoorlijk functioneren van de dierlijke organen; met 'kleur is gezond' bedoelen we dat de kleur het teken is van dat behoorlijk functioneren. Wanneer we de drie predikaten naar hun tekenfunctie vergelijken, naar de begrippen, constateren we, dat ze *niet hetzelfde* zijn. Behoorlijk functioneren van dierlijke organen is iets anders dan oorzaak zijn van dat behoorlijk functioneren en die beide zijn weer iets anders dan teken zijn van dat behoorlijk functioneren. Toch tref ik tegelijk in alle drie *iets eenders* aan en dat is 'behoorlijk organisch functioneren' (datgene wat er beantwoordt aan gezond, gezegd van dier).

We kunnen concluderen, dat de gevallen bij deze derde soort naar hun tekenfunctie *gedeeltelijk hetzelfde, gedeeltelijk verschillend* zijn. Dat is wel enigszins simplistisch uitgedrukt, maar ook St. Thomas is er niet voor teruggeschrokken.

Voor we op de derde soort verder ingaan, willen we eerst nog eens het voorafgaande recapitulieren en met enkele voorbeelden rijker illustreren.

De gevallen, waarin we twee of meer oordelen ontmoeten met een zelfde klank- en lettercombinatie in het gezegde, vallen uiteen in drie soorten:

1e. Waar de zinnen behalve dat uiterlijke predikaatsmoment ook de tekenfunctie gemeen hebben;

2e. waar de zinnen enkel het uiterlijke predikaatsmoment, niet de tekenfunctie gemeen hebben;

3e. waar de zinnen het uiterlijke predikaatsmoment gemeen hebben en de tekenfunctie deels hetzelfde, deels iets anders aanduidt.

De predikaten van de eerste soort worden univoca, eenzinnige genoemd.

De predikaten van de tweede soort aequivoca, dubbelzinnige, veelzinnige.

Die van de derde soort analoga, veelzinnig of meerzinnig analoge, deelsgelijkende.

Het uiterlijke predikaatsmoment is dus altijd hetzelfde, de soorten vallen uiteen door het gelijk of niet gelijk zijn van de tekenfunctie. "De analoga houden het midden tussen de univoca en de aequivoca. Want bij de univoca wordt de gemeenschappelijke naam van de verschillende subjecten geprediceerd volgens een totaal eender begrip, zoals dier, gezegd van paard en koe, in beide gevallen een levend met zintuigen toegerust ding aanduidt. Bij de aequivoca echter wordt dezelfde naam van verschillende subjecten uitgesproken volgens een totaal verschillend begrip, zoals dat duidelijk blijkt bij die naam hond, voorzover hij gezegd wordt van het sterrenbeeld en van een zeker soort dier. Bij de analoge predikaten echter wordt dezelfde naam van verschillende subjecten uitgesproken volgens een deels hetzelfde, deels verschillend begrip", - zegt St. Thomas in XI Metaph. lect.3.

Enige voorbeelden zullen het nog duidelijker illustreren.

We zeggen 'leeuw is dier' en dier heeft daar dezelfde betekenis als bij 'mens is dier', zo we het tenminste niet in figuurlijke, maar volgens de gangbare wijsgerige zin gebruiken. 'n Paard is wit, 'n muur is wit, sneeuw is wit. Die plant is dood, die mens, dat dier is dood. Lichaam is substantie, plant is substantie, dier, mens is substantie. "Juffrouw Laps is een zoogdier" en ook koeien zijn zoogdieren. Uit het dagelijkse leven zijn er duizenden voorbeelden aan te halen. Mevrouw van Leeuwen rijdt paard (is paardrijdend), Mr. Rogier rijdt paard. Mia draagt 'n jurk, Ineke draagt 'n jurk en heeft een schooltas. Ook Tony heeft 'n schooltas (is schooltashebbend) enz. enz. Dit voorbeelden van univocatie: steeds wordt met hetzelfde predikaat ook exact hetzelfde bedoeld.

De gevallen van equivocatie zijn dunner gezaaid, het zijn *loutere toevalligheden*. Bekend is het klassieke voorbeeld, waarbij een bepaald kraaiend pluimvee gallus wordt genoemd en van een bewoner van Frankrijk ook gallus wordt geprediceerd. Zo is 'n bepaald lichaamsdeel arm en ook van zekere mensen zeggen we, dat ze arm zijn. Zeker dier is ezel en 'n schilderswerktuig is ook ezel. 'n Plaats in België is Lier, 'n muziekinstrument is ook lier. 'n Auto wordt Citroen geheten en 'n willekeurige meneer in Amsterdam, die met de hele automobieliindustrie niets uitstaande heeft, staat ook als Citroen in de burgerlijke stand. 'n Mannelijke kat is een kater en kater noemen we ook 'n veel in studentenkringen voorkomende catarre. 'n Makker is een maat en ook bij meten spreken we van maat. Een rond voorwerp heet bal en ook een danspartij noemen we een bal. Een bepaald stuk vlees is haas, maar dat is geheel iets anders dan het dier, dat de voornaamste inhoud vormt van hazenpeper. Alleen temmers steken hun hoofd in de muil van een leeuw, maar wij vertrouwen onze voeten zonder angst toe aan de warme muiltjes bij de haard. Met de zegen wordt gevist, terwijl de priester zijn zegen geeft over het biddende volk.

HOOFDSTUK III.

Analoog

Door op de voorbeelden van de analogie dieper in te gaan, zullen we langzamerhand het volledige begrip van de derde soort achterhalen. De zeggingen van het zijnsbegrip en van de Godsprekaten krijgen in het IVde Hoofdstuk een aparte beurt.

- Dier is gezond
- medicijn is gezond
- kleur is gezond

Wat is in deze gevallen telkens de tekenfunctie van 'gezond'?

Dier is gezond - betekent: functioneert organisch goed.

Medicijn is gezond - betekent: veroorzaakt dat goed organisch functioneren.

Kleur is gezond - betekent: is teken van dat goed organisch functioneren.

Een ander voorbeeld, waarmee onze sociologen hun theorieën verduidelijken en waaruit theologen en geestelijke schrijvers hun inspiratie putten, is het zien van een gemeenschap als eten lichaam:

- bepaald dierlijk organisme is lichaam
- gemeenschap is lichaam

Bepaald dierlijk organisme is lichaam - betekent: de synthese der dierlijke organen tot een samenwerkende eenheid.

Gemeenschap is lichaam betekent: werkt op overeenkomstige wijze als de synthese der dierlijke organen tot een samenwerkende eenheid. We constateren dat het predikaat *aan één van de twee of meerdere gevallen op de eerste plaats toekomt en om tot het begrip van de andere gevallen te geraken, maken we gebruik van die reeds bestaande eerste betekenis*.

Om te weten wat gezond betekent in 'medicijn is gezond' maken we gebruik van de betekenis van gezond in 'dier is gezond'.

Om te weten wat lichaam betekent in 'gemeenschap is lichaam' maken we gebruik van de betekenis van lichaam in 'dierlijk organisme is lichaam'.

Goed wordt primair gezegd van datgene, wat door allen en alles wordt nagestreefd. Dat is het

goede als vervolmakend. Goed wordt ook gezegd van datgene waarin het vervolmakende gefundeerd ligt. Het wordt in de derde plaats nog gezegd van de gekwalificeerde bezitter van het vervolmakende (de goede timmerman).

Het oordeel is primair waar en het werkelijke ding noemen we waar, voorzover het fundament is voor de oordeelswaarheid.

Recht in eerste instantie is het rechte als object, de gerechte zaak. In afgeleide zin spreken we van recht als subjectief recht d.i. de rechte verhouding tot dat objectieve recht.

Eigendom is op de eerste plaats het (subjectief) recht op een zaak. Daarna noemen we de dragers van dat recht 'eigendom'¹, terwijl we ook het object van dat recht (de goederen) eigendom noemen.

De vrije wilsvaard van den mens is primair zedelijk of onzedelijk. Een boek heet immoreel, in zover het een beschrijving is van en gevaar voor die primaire zedelijkheid. Een contract is moreel of immoreel, in zover het een uiting of bevestiging is van die primaire moraliteit.

Gezag is het recht van de superieure gemeenschap op het werken of zijn van haar leden. Ook van de dragers en vertegenwoordigers van dat recht wordt 'gezag' geprediceerd en in nog verder afgeleide zin van geleerden en heiligen. De soldaat is primair militair. Dan zijn daar de Militaire Willemsorde, militaire tehuizen, militaire kleermakers, om maar te zwijgen van soldatenkistjes en soldatenkuch.

Zonde is primair doodzonde. De dagelijkse zonde is zonde voorzover ze disponeert tot de doodzonde.

Als oorzaak wordt primair gekend de werkende oorzaak. Daarna de die werking ondergaande oorzaak, de door die werking ingebrachte vormoorzaak en de werking bepalende doelloorzaak.

(Er is verschil tussen de oorzaken naar het zijn en naar het tot stand komen van hun begrippen in ons verstand. Naar het zijn is oorzaak datgene, wat op een of andere wijze invloed heeft op het zijn van een zaak en zo is naar het zijn de doelloorzaak de eerste. Wij kennen echter oorzaak op de eerste plaats als iets, dat máákt, dat iets doet d.i. de makende oorzaak. Daarom is naar de wording van het kennen de werkende oorzaak primair en wordt in de definities van de andere oorzaken altijd het begrip van de werkende oorzaak opgenomen).

Er zijn echte graven en hertogen. Ook knechten enz. met nog geen druppel blauw bloed in hun aderen, werden De Graaf, Den Hertog genoemd. Dier noemen we op de eerste plaats het echte dier, maar we zeggen ook 'dat is 'n dier' van een dier op een schilderij.

Het oog ziet op de eerste plaats, maar we spreken ook vergelijkenderwijs Van 'zien' van het verstand.

Zo is een bepaald diersoort leeuw en Samson is een 'leeuw', zo dapper is hij.

We zeggen scherp (acutus) primair van iets kwantitatiefs: scherpe hoek, scherpe speer, maar dragen wegens gevoelsverwantschap het idee en de naam ook over op: wijn is scherp; toon, stem is scherp. Zelfs verbreken we acuut een verlovings.

We zullen maar niet te overvloedig zijn met de synesthesieën of bijwaarnemingen: 'een kleur is warm', 'een toon is rood', 'nog zong (gehoor) zijn stem de weiden blank (gezicht) van bloesem'.

Het geliefkoosde thema der hedendaagse Mariologen is: Christus' Kerk heeft Maria tot Moeder. Primair heeft Christus Maria tot Moeder, maar in de verhouding van Maria tot de Kerk is er een zekere gelijkenis met haar Moederhouding tot Christus.

¹ Deze betekenis ("de bezitters", bezittende groep, klasse of soort, dragers van een natuurlijk eigendomsrecht), is discutabel en is niet terug te vinden in woordenboeken in Latijn en moderne talen of in verklarende handwoordenboeken. Zij komt ook niet aan de orde in de verhandeling "Eigendom" die Mag. A.C. Doodkorte schreef in deze serie "Wijsgerige Grondbegrippen".

We noemen het voorstuk van de auto 'neus', omdat het ons doet denken aan de echte neus. Vogel heeft vleugels - vliegtuig heeft vleugels - leger heeft vleugels. De vogel heeft echte vleugels en we spreken bij vliegtuig en leger van vleugels, omdat die delen gelijkenis vertonen met de werkzaamheid en vorm van vogelvleugels.

Uit de parabels zouden we nog talrijke voorbeelden kunnen halen.

Bepaalde plantensoort is mosterdplant - Rijk der Hemelen is mosterdplant.

Bepaalde mensensoort is herder - Christus is herder.

Bepaalde mensenbijeenkomst is feestmaaltijd - Rijk der Hemelen is feestmaaltijd.

Vroeger zijn de voorbeelden nog veel talrijker geweest. Over de oorsprong van het denken kan ons de semantiek nog veel leren. Men heeft blijkbaar in oeroude tijden het begrip toorn begrepen via de duidelijk waargenomen lichamelijke spanning, die er mee verbonden is en daarom diende oorspronkelijk eenzelfde grondvorm om beide dingen uit te drukken. Men begreep sterven vanuit het herhaaldelijk waarnemen van de stijve, stramme, dode mens en zo diende eenzelfde klankencombinatie oorspronkelijk, om zowel stijfheid als sterven aan te duiden. Er ligt hier nog een wonder aan psychologisch materiaal op ontdekking te wachten. Het lijkt ons nuttig deze enigszins exotische voorbeelden, die nog met talrijke andere zouden te vermeerderen zijn, naar voren te brengen. Ze geven ruim en waar zicht op de analogie. Wij zijn te zeer vertrouwd geraakt met een paar beproefde klassieke voorbeelden.

Die tweede of volgende predikaten zijn dus afhankelijk van het eerste predikaat, dat van zijn subject primair, onafhankelijk, op de eerste plaats, *per prius* wordt gezegd. Derhalve kunnen wij het daarstraks enigszins vaag geformuleerde begrip van de analogie nader preciseren. We zeiden: de predikaten duiden deels op hetzelfde, deels op iets anders. Nu weten we hoe we deze simplistische uitdrukking moeten verstaan. nl. *dat ze naar hetzelfde verwijzen voor zover ze allen die eerste betekenis in hun begrip opnemen, ze verschillen naar de verschillende wijzen, waarop ze die eerste betekenis in hun begrip opnemen.*

Die begripsafhankelijkheid vormt de kwintessens van de analogiekwestie.

De analogie berust tenslotte hierop, dat we vele dingen kennen door middel van de kennis over andere dingen, waartoe zij of die tot hen een of andere verhouding zeggen. Omdat we die bepaalde dingen door die andere kennen, benoemen we hen ook met de woorden, namen, waarmee we vroeger de kennis over die andere dingen hebben aangeduid. Eerst zijn we te weten gekomen, wat zo'n dierlijk organisme voor iets is en hebben dat toen in de predikatie - dierlijk organisme is levend lichaam - de naam 'lichaam' gegeven. Nu bestaat er een gelijkenis tussen de werkeenheden, die een gemeenschap is en het werkorganisme, dat een lichaam is, en zo denken vele theologen en sociologen over de Kerk, de staat en andere gemeenschappen met behulp van hun begrip over het werkorganisme (de organen, functies, levende delen in een samenwerkend geheel). Iets van 'gemeenschap' begrijpend door middel van het begrip, dat ze hebben over het werkorganisme, dat 'lichaam' wordt geheten, benoemen ze die kennis ook kortweg met dezelfde naam en zo ontstaat: gemeenschap is lichaam. Ofschoon we heel goed weten, dat 'lichaam' bij 'gemeenschap is lichaam' meer en een ingewikkelder denken aanduidt dan bij 'bepaald dierlijk organisme is lichaam', weten we toch, dat een goede verstaander genoeg heeft aan een half woord en kortweg en energiebesparend noemen we het enkel 'lichaam'.

'Dier is gezond', daarmee willen we zeggen: zijn organen functioneren goed. Nu is daar b.v. Superol. Superol is op zichzelf heel wat anders dan dierengezondheid, het is een of andere scheikundige verbinding. Ze kan echter dienen tot het instandhouden, oorzaak zijn der animale gezondheid. Begrijpen we nu Superol op zich, voor zover het een scheikundige samenstelling is, dan noemen we het niet gezond. Begrijpen we het echter in verband met zijn gunstige werking op

het goed functioneren van dierlijke organen, dan bedenken we een eigenschap ervan met behulp van een ding, dat we 'gezond' hebben genoemd.

Iets van Superol kennend door middel van het begrip, dat we hebben over het goed functioneren van organen, dat we 'gezond' hebben genoemd, benoemen we die kennis ook kortweg met dezelfde naam: Superol is gezond.

Wat is analogie?

De predikaten duiden *niet* in de verschillende oordelen hetzelfde begrip aan - dat is bij de univocatie het geval.

De predikaten duiden *niet* in de verschillende oordelen totaal aan elkaar vreemdstaande begrippen aan - dat is bij de equivocatie het geval.

De predikaten duiden begrippen aan, die niet totaal vreemd aan elkaar zijn, omdat ze alle het begrip nodig hebben, ten opzichte waarvan het predikaat primair zijn tekenfunctie vervult. Die begrippen zijn niet vreemd aan elkaar, omdat er bij hen een kennisafhankelijkheid gevonden wordt. De afgeleiden worden gekend in afhankelijkheid van één, die het eerst gekend wordt.

"Bij de eenzinnige (univoque) predikaten is het begrip precies hetzelfde, bij de dubbelzinnige (equivoque) predikaten zijn de begrippen helemaal verschillend, maar bij de analoge predikaten moet de betekenis van een van de predikaten geplaatst worden in de definitie van het andere predikaat, dat dezelfde naam heeft als het eerste, maar een andere betekenis" - zegt St. Thomas (I. 13. 10).

HOOFDSTUK IV.

De zegging van het zijnsbegrip. De zegging van de Godspredikaten

De toepassing van het analogiebegrip op de bekende *ens*predikatie en op de kwestie van de Godsnamen, zal op dat begrip nogmaals een helder licht doen schijnen.

- substantie is een zijnde (ens)

- hoegrootheid (quantitas), hoedanigheid (qualitas) is een zijnde

- beweging (motus), voortbrengen (generatio) is een zijnde

- ontbreken (privatio), ontkennen (negatio) is een zijnde.

'Substantie is een zijnde (ens)' betekent: substantia per se existit dwz. de substantie is iets dat op zich bestaat, de substantie heeft zijn eigen bestaan.

Hoegrootheid, hoedanigheid is een zijnde betekent: quantitas, qualitas *inest substantiae*. Zij zijn een iets in de substantie, er wordt van hen 'zijnde' geprediceerd voorzover ze hun bestaan hebben door te zijn in dat op zichzelf bestaande, dat de substantie is.

'Beweging, voortbrenging is een zijnde' betekent: motus, generatio *tendunt ad substantiam*. Er wordt van hen 'zijnde' geprediceerd voorzover ze de weg, de overgang vormen tot een nieuwe substantie of tot nieuwe accidenten van een substantie.

Ontbreken, ontkennen is een zijnde - betekent: privatio, negatio *removent aliquid substantiae*. Er wordt van hen "zijnde" geprediceerd, voorzover ze iets aan de substantie, of aan de hoegrootheid, hoedanigheid, beweging, voortbrenging ontnemen.

Bij deze predicering van het zijnde is er één, waarvan het aan het predikaat beantwoordende begrip primair, onafhankelijk, op de eerste plaats wordt gezegd: dat is zijnde, gezegd van substantie. Bij de andere gevallen moeten de aan het predikaat beantwoordende definities steeds dat begrip van substantie in zich opnemen. Ze zijn dus afhankelijk van dat substantiebegrip. Ze worden begrepen door middel van het reeds eerder bestaande substantiebegrip en worden daarom

ook aangeduid met de naam van dat substantiebegrip "ens" ("zijnde"), ofschoon daarmee bij hen niet dezelfde betekenis wordt bedoeld, als toen het van substantie werd gezegd.

Als gevolgtrekking uit de zojuist gegeven uiteenzetting behandelen we nog de bekende uiting van St. Thomas, dat het zijnde geen geslacht, ens geen genus kan zijn.

De definitie van een ding bestaat uit geslacht (genus) en een soortelijk verschil (differentia specifica). Zo definiëren we mens als: animal - dier (geslacht) rationale - redelijk (soortelijk verschil).

Als we nu moeten bepalen, wat dat soortelijk verschil voor iets is, mogen we in de bepaling daarvan nooit het geslacht gebruiken. We mogen nooit bij het vaststellen van wat 'redelijk' is het begrip van "dier" gebruiken, want dat soortelijk verschil is juist het nieuwe, onbekende, dat aan het geslacht wordt toegevoegd, waardoor een onderscheiden soort mogelijk wordt. Nu kunnen we de hoegrootheid, hoedanigheid, beweging, het voortbrengen, ontkennen en ontbreken ook de verschillen (differenties) van het zijnde noemen. Deze differenties echter, zoals we zagen, definiëren we met behulp van het primaire zijnde-begrip d.i. de substantia - bv. de hoegrootheid, hoedanigheid zijn iets in de substantie -. Daar dus een geslacht (genus) nooit in de bepaling van zijn differenties wordt opgenomen en het primaire zijnde-begrip substantie wel in de bepaling van de andere ens-differenties (zijnde-verschillen) wordt opgenomen, kan ens geen genus zijn.

Het bovenstaande kunnen we vrijwel letterlijk bij St. Thomas op een zeer belangrijke plaatst waar hij het object van de metafysiek bepaalt, terugvinden. (In IV Metaph. I lect. I). Het wordt korter samengevat ook steeds zo door hem geleerd.

- God is goed (bonus)

- schepsel is goed

Wanneer we zeggen: 'God is goed' betekent dat: datgene, wat we bij de schepselen goed noemen, is op de eerste plaats (praeexistit) in God aanwezig, en dat natuurlijk volgens een hogere zijnswijze.

- God is wijs

- mens is wijs

Wanneer we zeggen: 'God is wijs' betekent dat: datgene, wat we in den mens wijs noemen is op de eerste plaats in God aanwezig, maar vanzelf op meer eminente wijze.

- God kent de dingen

- mens kent de dingen

Wanneer we zeggen: 'God kent de dingen' betekent dat: datgene wat we bij de mens *kennen* noemen, is op de eerste plaats bij de Oorzaak van alle kennen aanwezig, maar vanzelf niet op de wijze als het van den mens wordt geprediceerd maar op een meer excellente manier.

- God heeft een wil

- mens heeft een wil

Wanneer we zeggen: 'God heeft een wil' dan betekent dat: wat we bij den mens het intellectief streefvermogen noemen, is op de eerste plaats in God te vinden, maar op volmaakte wijze.

- God is een leeuw

- bepaald dier is een leeuw

Wanneer we zeggen: 'God is een leeuw' dan houdt dat int dat op enigerlei wijze ook deze volmaaktheid in de Oorzaak van alle volmaaktheid moet gevonden worden.

We zien dat de begrippen, die aan dezelfde naam, gezegd van God en schepsel, verbonden zijn niet hetzelfde zijn. We kunnen slechts van God dezelfde naam zeggen als van het schepsel voorzover we op het begrip, dat beantwoordt aan de naam, gezegd van het schepsel, de correctie toepassen die door de goddelijke volmaaktheid, simpliciteit, enkel act-zijn wordt vereist.

De begrippen staan ook niet totaal vreemd aan elkaar. De schepselijke volmaaktheden zijn de enige weg om enigszins iets te weten te komen van de Oorzaak van alle volmaaktheid. Volgens de welbekende principes ‘omne agens agit sibi simile’ (ieder werkend wezen brengt zijns gelijke voort) en ‘nemo dat quod non habet’ (niemand kan iets geven wat hijzelf niet bezit) dwz. bij de oorzaak moet datgene wat zij veroorzaakt reeds op een of andere manier aanwezig zijn, plaatsen we hetgeen we aan volmaaktheid bij de veroorzaakte schepselen vinden met de nodige correctie over in de veroorzakende Schepper. In de begripsbepalingen van God en Gods volmaaktheden worden dus de eerst gekende begripsbepalingen van de daaraan corresponderende schepselijke volmaaktheden opgenomen. “Wanneer men zegt: God is goed, dan betekent dat niet (enkel relatief): God is de oorzaak van de goedheid of (enkel negatief): God is niet kwaad, maar (positief) betekent het: datgene wat we goedheid noemen bij de schepselen, vinden we op de eerste plaats in God en dat natuurlijk volgens een hogere zijnswijze”, zegt St. Thomas (I. 13. 2). Sommige volmaaktheden worden van God echt (proprie) gezegd. Ofschoon ons verstand ze bedenkt volgens de wijze waarop ze in de schepselen gevonden worden, worden ze toch echt van God geprediceerd omdat die volmaaktheden zelf, absoluut genomen, afgezien van de schepselijke deelhebbing-onvolmaaktheid (participatie-onvolmaaktheid) volgens welke wij ze kennen, in God aanwezig zijn. Dat is het geval bij de predikaties: God bestaat, God is goed, God kent, God heeft een wil.

Andere volmaaktheden worden van God slechts overdrachtelijk (metaphorice) gezegd, want die volmaaktheden kunnen niet zelf in God aanwezig zijn. Dat komt, omdat niet alleen de wijze van kennen schepselijk is, maar ook de aangeduide volmaaktheid zelf noodzakelijk schepselijk is. Aangezien ook daarvan God de oorzaak is, zijn die niet zelf in God aanwezig, maar alleen virtueel (naar voortbrengingskracht). Dat is het geval bij: ‘God is leeuw’, ‘God is mijn schild’, ‘-God is een steenrots’. Bedenk dat St. Thomas in genoemde quaestio 13 in het tweede artikel uiteenzet, dat er naast predikaten, die alleen een betrekking tot het schepsel uitdrukken of iets van God ontkennen, ook predikaten zijn, die iets positiefs van God zeggen. Dan volgt het derde artikel, waarin hij bij het Corpus articuli uiteenzet, dat van die positieve predikaten sommige echt (proprie) iets van God zeggen, iets eigens, en bij de oplossing van de eerste objectie er op wijst, dat andere positieve predikaten slechts overdrachtelijk (metaphorice) iets van God zeggen. De aangeduide zaak is iets oneindigs, maar in het sterfelijke leven gaat onze Godskennis over povere wegen.

HOOFDSTUK V.

Analogie en werkelijkheid

De analogie hebben we zo gedefinieerd: het prediceren van een naam van verschillende subjecten, waarbij de betekenis van het predikaat, waarvan de naam primair wordt uitgezegd, wordt opgenomen in de definities van de overige predikaten.

Volgens het door ons in het eerste hoofdstuk uiteengezette zijn we bij de univoque, equivoque, analoge naam allereerst gaan kijken naar de begrippen, immers: namen zijn tekens voor het begrepen.

We hebben geconstateerd, dat het predikaat aan een van de twee of meerdere subjecten primair toekomt en om tot het begrip van de andere gevallen te geraken, maken we gebruik van die reeds bestaande primaire betekenis. Als geheel genomen verschilt de tekenfunctie van een analoog

predikaat, gezegd van het ene subject, van de als geheel genomen tekenfunctie van hetzelfde analoge predikaat, gezegd van het andere subject. Altijd zijn er bij de analogie-zegging naar hun keninhoud twee of meer van elkaar verschillende begrippen of definities. Omdat de definities van de andere predikaten ontstaan door de reeds bestaande definitie van het eerstgekende predikaat in zich op te nemen, vertonen die definities een toevoeging, die eveneens door de predikaten wordt aangeduid.

Bijvoorbeeld:

gezond, gezegd van dier, betekent alleen: functioneert organisch goed,

maar:

gezond, gezegd van medicijn, heeft een uitgebreider tekenfunctie: oorzaak van dat organisch goed functioneren.

Zijnde - gezegd van substantie, betekent enkel: bestaat door zichzelf,

maar:

zijnde, gezegd van accidens, heeft uitgebreider tekenfunctie: bestaat in dat door zichzelf bestaande.

Goed, gezegd van schepsel, betekent alleen: est appetibile (nastreefbaar), er kan naar gestreefd worden,

maar:

goed, gezegd van God, betekent: die nastreefbaarheid is op de eerste plaats in God aanwezig volgens een volmaakte zijnswijze

Eigenlijk dus moeten we niet dezelfde naam of precies dezelfde naam geven aan die als geheel genomen verschillende begrippen, maar volgens de wet der energiebesparing heeft een goede verstaander genoeg aan een half woord en gebruiken we toch eenzelfde analoge naam, zowel voor het subject dat rechtens primair die naam ontvangt als voor de zijnden die die naam ontvangen omdat ze daarvan in begrip afhankelijk zijn. De analoge zegging is een gevolg van de techniek van ons kennen. Vele dingen kennen we niet direct. We kennen hen door middel van reeds eerder gekende begrippen over andere dingen, die tot hen een betrekking zeggen of vice versa en ze duiden die dan ook kortweg en energiebesparend aan met dezelfde uiterlijke klank- en lettercombinatie. Door middel van de begrippen in het verstand verwijzen echter de namen naar de dingen in de werkelijkheid, zoals wij dat ook in het eerste hoofdstuk zagen. Die kennisafhankelijkheid is onmogelijk en zou in de lucht hangen, als ook in de werkelijkheid die twee subjecten niet in betrekking tot elkaar zouden staan.

Altijd moet er in de werkelijkheid een relatie zijn tussen de twee subjecten, waarvan een analoog predikaat wordt gezegd.

Die relatie in de realiteit is het fundament voor het kennen van het ene ding uit een ander ding. Niet graag zouden we deze realiteitsbetrekking in een vergeethoek plaatsen.

Ook St. Thomas zegt geregeld, dat de analoge predikatie geschiedt volgens een betrekking, waarmee hij meestal de reële of zakelijke relatie tussen de twee subjecten bedoelt.

Het kan echter gebeuren, dat wat naar wezen eerder is dan iets anders, naar de kennis *niet* eerder is dan dat andere

Juist het tegendeel. Dat andere wordt eerder gekend en de kennis van dat andere is nodig om tot de kennis van wat naar wezen en op zich eerder is te geraken.

Soms gaat kennisafhankelijkheid ook parallel met zijnsafhankelijkheid. Zo is accidens naar het zijn afhankelijk van substantie en wordt ook het ens-zijn per prius gezegd van substantie, terwijl in het ensbegrip van accidens het primaire ensbegrip van substantie wordt opgenomen.

Soms echter is de orde in de zijnsafhankelijkheid regelrecht omgekeerd aan de volgorde in de

kenafhankelijkheid en dus in het geven van de naam. Dat is het geval bij de analoge zegging van de Godsnamen. Zo zegt St. Thomas:

"Bij die analoge predikaten zien we soms, dat de volgorde hetzelfde is zowel van de kant van de naam als van de kant van de zaak, soms echter niet hetzelfde. Want de orde volgens de naam betreft zich op de orde van het kennen, omdat de naam het teken is van ons verstandelijk kennen. Als dus wat eerder naar wezen ook naar het kennen eerder is, dan is hetzelfde eerder, zowel volgens de naam als volgens de werkelijkheid. Zo is substantie eerder dan accidens, naar werkelijkheid, voorzover substantie oorzaak is van accidens, en ook naar de kennis, in zover de substantie in de definitie van accidens wordt geplaatst. En zo wordt ens eerder gezegd van substantie dan van accidens, zowel naar de werkelijkheid als volgens de kenorde (nominis rationem). Als echter datgene wat naar wezen eerder is, later komt volgens het kennen, dan is bij de analogie niet eenzelfde orde volgens de zaak en volgens de wijze van kennen (nominis rationem). Zo is de kracht om gezond te maken, die in de geneesmiddelen is, van nature eerder dan de gezondheid, die in het dier is, zoals de oorzaak eerder is dan zijn uitwerksel. Maar omdat we die kracht kennen door het effect, daarom benoemen we haar ook uit het effect. En zo komt het, dat het geneesmiddel eerder is volgens de zaak, maar het dier wordt eerder gezond genoemd, volgens de wijze van kennen. Zo dus, omdat we uit de andere dingen komen tot kennis over God, is de zaak der over God en de andere dingen uitgesproken namen eerder in God volgens zijn wijze, maar later volgens de wijze van kennen; daarom zegt men ook, dat Hij "benaamd" wordt vanuit hetgeen door Hem veroorzaakt is". (I. C. Gent. 34). "Daarom moeten we zeggen, dat, wat betreft de door de naam aangeduide zaak, die volmaaktheden eerder van God gezegd worden dan van de schepselen, omdat ze vanuit God toevloeien naar de schepselen; maar wat betreft het geven van de naam, worden ze het eerst toegekend aan de schepselen, die we het eerst kennen". (I. 13. 6).

Laten we tot slot de verhouding analogie en werkelijkheid nog eens samenvatten in het concreet voorbeeld van de analogie-zegging der Godsnamen.

Wij kennen God niet rechtstreeks, wij hebben geen intuïtie² in God, geen direct zicht op God. De dingen om ons heen en ook wij zelf hebben niet uit zichzelf het bestaan en voeren daarom tot de conclusie, dat er een oorzaak moet zijn die zelf onveroorzaakt is. Dit onveroorzaakte ding noemen wij God. Elke oorzaak echter moet datgene, wat hij veroorzaakt, reeds op een of andere wijze in zich bevatten, want 'niemand kan geven wat hij niet heeft' en 'elke werker brengt iets aan zich gelijkend voort'.

Die oorzaak van de dingen om ons heen, moet dus de volmaaktheden van zijn effecten, uitwerkselen, al op een of andere wijze bezitten. In God moeten de schepselijke volmaaktheden op een of andere wijze aanwezig zijn. Als we dus bij het schepsel het bestaan, goedheid, leven vinden, dan moeten ook in God bestaan, goedheid, leven teruggevonden worden. Ja, daar God de oorzaak ervan is, moet God primair bestaan, goed, levend zijn.

Wat is dus de werkelijkheid en waar begint de analogie?

God is naar de zaak, naar wezen, naar de werkelijkheid Het Zijn, in Hem is alle deelhebben aan het zijn tot één daad vereenvoudigd. Door Hem zijn de schepselen veroorzaakt. Wat in Hem één, onverdeeld, volmaakt is, dat is bij de schepselen slechts bij deelhebbing aanwezig. Toch moeten we dat naar wezen primaire zijn leren kennen via zijn schepselen. We kennen zijn schepselen als veroorzaakt en besluiten tot het noodzakelijke bestaan van een eerste oorzaak. We gaan echter verder in onze kennis. We weten niet alleen, dát er die eerste oorzaak moet zijn, we kunnen ook nog iets te weten komen over de natuur, over het innerlijke van die eerste oorzaak, want wat in het veroorzaakte is moet ook op een of andere wijze in God gevonden worden, al hebben we dan

² Intuïtie, van het Latijnse in-tueor, in-zien

natuurlijk te doen met een heel andere wijze van zijn, zoals de volheid van Gods zijn en Zijn simpliciteit vereisen. Maar als we iets van de schepselen kennen bv. dat ze bestaan, dat ze goed zijn, levend zijn - en die kennis dus ook in de predikatie uitdrukken: schepsel is een zijnde, is goed, is levend - dan moeten die volmaaktheden ook in God teruggevonden worden op een of andere manier en kunnen we dus ook van God prediceren: God is een zijnde, is goed, is levend, ja ook, God is een leeuw. We begrijpen en "benamen" dus God met behulp van het begrip en dientengevolge met de naam van het door God veroorzaakte. We geven aan God eenzelfde naam als aan het schepsel, omdat ons begrip van God afhankelijk is van ons begrip over het schepsel. Daar is de analogie!

N.B. De theologie verkrijgt onmiddellijk haar gegevens van het geloof en behoeft dus niet aan haar begripsbepaling een bewijs van God als oorzaak vooraf te doen gaan. Zij werkt vooral met de correcties van de *via negationis* en *eminentiae*, maar veronderstelt toch steeds de *via causalitatis*.

Wij gaven namen, waarmee eenvoudige begrippen zijn verbonden. Na begripsbepaling van de meer eenvoudige namen bestaat er mogelijkheid voor verdere redenering, synthese en combinatie. Maar bij al deze verdere wetenschap wordt het begrip van het schepselijke als intact residu in het steeds meer complexe denken meegedragen.

HOOFDSTUK VI.

Documentatie

Zonder polemieek zetten wij de leer over de analogie uiteen. Daar is echter zwaar gestreden in het verleden en sedert twintig jaar is de strijd opnieuw ontbrand. Onze uiteenzetting vormt een volledige adhesie aan één van de twee partijen.

Daarom voelen wij ons gedrongen tot een uitgebreide documentatie: eensdeels als verantwoording, vervolgens om hen van dienst te zijn, die de kwestie nog eens zelf willen bestuderen. Voor degenen, die met de vraagstukken van de Scholastiek op de hoogte zijn, roept het woord "analogie" onmiddellijk een bepaald begrippencomplex op. Dat begrippencomplex is de strijd, die er bestaat tussen St. Thomas en Duns Scotus met de gemitigeerde stelling van Suarez. Kortweg wordt het meestal zo uiteengezet: St. Thomas houdt, dat zijnde analoog wordt uitgezegd, Duns Scotus zegt, dat het een univocum is, Suarez houdt vast aan het analoog-zijn van de ens-naam, maar schijnt een zeker univoque ensbegrip toe te laten in de logische orde. Wie de gedegen studie van Belmont: Dieu (Paris, 1913. 232~355) met het Scotistisch standpunt en het geleerde werk van Descoqs: Institutione metaphysicae generalis (Paris. 1925. 170-306) op Suarezische grondslag doorwerkt, zal wel bemerken, dat de stellingen van Duns Scotus en Suarez niet zó eenvoudig zijn, als sommige handboeken het wel doen voorkomen. Deze strijd gaat dus over 'n bepaald geval van analogie-zegging. Zowel Scot, Suarez als Thomas onderscheiden univociteit van analogie, maar ze zijn het er over oneens, of nu in 'n bepaald geval er sprake is van 'n univoque predikaat dan wel een analoog.

De sedert twintig jaar bestaande discussie handelt over de analogie als zodanig. Zij interesseert zich praktisch niet voor Scotus of Suarez.

Tot voor kort werd de leer van Thomas de Vio of Cajetanus gehouden voor de authentieke interpretatie van Thomas' opvattingen. Bij velen zijn hierover twijfels gerezen. De uiteenzetting in dit boekje bevat niet de leer van Thomas de Vio; naar wij menen, wel die van Thomas van Aquino. Een eerste aanzet van Cajetaanse gedachte over de analogie vinden we reeds bij zijn commentaar op De Ente et Essentia (± 1494). De volledige uitwerking staat in de Nominum Analogia (1498). De Nominum Analogia is een zeer moeilijk geschrift en vooral de hoofdstukken IV-X zullen wel Melchior Cano de bittere opmerking in de pen gegeven hebben: ". . . . quae ego etiam, cum nec essem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis et diligentiae adhibuissem, animo vel informare non poteram" ³ (De Locis IX cap.7).

Uit zijn Paduaanse tijd heeft Cajetanus een grote liefde voor Aristoteles en zijn "Commentator" Averroes overgehouden. In De Nominum Analogia beroept hij zich allereerst op Aristoteles en Averroes (zonder het te vermelden, hangt hij waarschijnlijk ook af van Capreolus I, Dist. 2. Qu.1). Hij haalt wel eens een tekst van Thomas aan, maar heeft niet in het minst gepoogd zich in St. Thomas synthetisch te verantwoorden. Zeer belangrijke teksten (b.v. I. C. Gent. 34. I. 13. 5 en 6 en 10) komen geheel niet ter sprake. De kampioenen onder de hedendaagse aanhangers van Cajetanus zijn J. Ramirez (De Analogia secundum doctrinam Aristotelico-Thomisticam. Madrid 1922. Extract. ex La Ciencia Thomista. 1921-'22) en M. Penido (Le role de l'Analogie en Théologie Dogmatique, Parijs 1931). Eenvoudig en consequent schreef erover Le Rohellec (De

³ Vrij vertaald:..ook ik, hoewel ik toch niet zeer achterlijk ben, zal mij hierover geen helder idee kunnen vormen ook al heb ik er niet weinig tijd en zorgvuldigheid in gestoken

fundamento metaphysico analogiae. Divus Thomas Piac. 1927) . Verder zijn nog te vermelden: Garrigou Lagrange (Dieu, Paris 1914), G. Manser (Das Wesen des Thomismus. Freiburg id. - Schweiz, 1935), Severino Alvarez (De diversitate et identitate analogica juxta Cajetanum. Rome. 1934), A. Gardeil (La structure analogique de l'intellect. Revue Thomiste. 1937), M. de Munnynck (L'analogie métaphysique. Revue Néo-Scol. 1923), terwijl het nieuwste werk is de dissertatie van A. Goergen (Kardinal Cajetans Lehre van der Analogie; ihr Verhältnis zu Thomas von Aquin. Diss. München. 1938), waarin we veel positief materiaal kunnen vinden en waarover we overigens slechts opmerken, dat hij zich zozeer verdiept in de onderverdelingen der analogie, dat hij het wezen vergeet.

In zijn commentaar op De Ente et Essentia (Cap. 2 Qu. 3) geeft Cajetanus een algemene definitie over de analogie en verdeelt die dan in uitzegging van één naam aan meerdere subjecten volgens een bepaalde betrekking en volgens een gelijkenis van verhoudingen (proportionalitas). In De Nominum Analogia onderscheidt hij analogia inaequalitatis, attributionis en proportionalitatis. Bij de analogia inaequalitatis is zowel de naam als het begrip precies hetzelfde, de aangeduide zaak wordt echter niet in gelijke mate bezeten. Bij hogere lichamen wordt meer volmaaktheid gevonden als bij lagere, het begrip 'lichaam' wordt echter van beiden precies eender uitgezegd. Van deze soort spreekt Cajetanus in zijn Commentaar op De Ente et Essentia in het geheel niet en in Cap. I van De Nominum Analogia zet hij haar in de hoek met de terechtwijzing, dat ze totaal niet bij de analogie thuishoort, omdat in werkelijkheid we hier te doen hebben met univociteit. Voor de analogia attributionis en proportionalitatis wil hij geen algemene definitie meer geven. De reden hiervan is, dat volgens hem de Griekse filosofen alleen aan de analogia proportionalitatis de naam 'analogie' toekenden en de Latijnen uit een verkeerd begrip van het Griekse *αναλογία* en de Latijnse weergave *proportio* elke betrekking analogie of *proportio* hebben genoemd. terwijl alleen een gelijkenis van betrekkingen die naam mag ontvangen. (Cap. II). De Griekse wijsgeren onderscheiden dan ook de attributie-zegging van de analogie. Zo zijn er bij Cajetanus dus vier soorten van zegging van één naam t.o.v. meerdere subjecten: univocatie, equivocatie, attributie en analogia proportionalitatis. Bij de definitie van de attributie bespreekt hij, dat bij hen allen hetzelfde begrip wordt gevonden van de term, terwijl ze verschillen naar de verscheiden verhoudingen tot die term, zoals bij allen, van wie 'gezond' wordt uitgezegd, de dierengezondheid in het begrip wordt opgenomen terwijl er de ene keer sprake is van de dierengezondheid zelf, dan weer van oorzaak van dierengezondheid en dan weer van teken van dierengezondheid.

Na in Cap. I en II de analogia inaequalitatis en attributionis een vluchtige beurt gegeven te hebben. begint hij in Cap. III met de echte analogie, de analogia proportionalitatis: "Ex abusive igitur analogis ad proprie analogiam ascendendo. . .". Nu is het opmerkelijk, dat zowel Cajetanus als zijn latere aanhangers deze analogie de enige echte analogie vinden, maar, terwijl hij zijn verdeling vooral doet steunen op de Grieken, laten de latere aanhangers dat autoriteitsargument in de steek en maken de analogia proportionalitatis tot de "reine des analogies", omdat ze daar met de analoge naam contact krijgen met iets intrinsieks in de subjecten. Om deze reden staat ze volgens Cajetanus in wáárdigheid boven de andere soorten, maar dat ze de enige echte is, steunt op de Griekse wijsgeren. Zijn latere aanhangers echter bekommeren zich minder om de Grieken (waar bovendien de terminologie evenals bij Averroes nog vrij vlottend is) en meer om de Latijnse St. Thomas. Ze trachten hun analogieleer op de Doctor Angelicus te bouwen, willen echter toch tot de meningen van Cajetanus komen, en zo krijgen we het wankel geheel en het dwingen van teksten van St. Thomas, dat ieder opvalt die rustig en objectief hun studies leest. Analooq volgens de analogia proportionalitatis zijn, die een gemeenschappelijke naam hebben en wier begrip volgens die naam naar verhouding hetzelfde is (proportionaliter eadem) of gelijkend

is naar verhouding (*similis secundum proportionem*). Aan de bespreking van dit analoog begrip besteedt hij de verdere hoofdstukken IV-X. Door die gelijkenis en dat naar verhouding hetzelfde zijn liggen de analogata, hoewel op onvolmaakte wijze, opgesloten in één algemeen begrip. Dat algemeen begrip kan echter niet verder bepaald worden tot de afzonderlijke analogata zoals een univoque begrip in potentie is tot zijn nadere bepalingen, maar het omvat reeds actu al de analogata. Ofschoon het reeds actu al de analogata omvat, is het duidelijk dat het die nog niet uitdrukt. Zo omvat het die dus niet expliciet, maar impliciet (dit werkt hij nog eens uit in *De Conceptu Entis*, waarover zo aanstonds).

Tegen dit kernpunt van zijn leer heeft Franciscus de Sylvestris van Ferraro bezwaar gemaakt en eind 1508, in dezelfde tijd als hij het 1e boek van de *Summa Contra Gentiles* commentarieerde, dat bezwaar aan Thomas de Via bekend gemaakt, die er met zijn "*De Conceptu Entis*" op antwoordde. We weten niet of dit antwoord van febr. 1509 Ferrariensis bereikte vóór hij zijn commentaar op I. C. Gent. 34 schreef, maar in ieder geval houdt hij daar (No. IX) tegen Cajetanus in, dat ook bij de *analogia proportionalitatis* de naam van één der subjecten per prius wordt uitgezegd en dat het begrip van dat eerder gezegde geplaatst wordt in de definitie van de analogata, waarvan dezelfde naam daarna wordt uitgezegd. Dit bezwaar was in de Thomistische School algemeen bekend, maar werd beschouwd als een singuliere opvatting, die 'n Ferrariensis zich veroorloven mocht, totdat F. Blanche het in den brede ging ontwikkelen. Dit geschiedde in de volgende studies: *La notion d' analogie dans la philosophie de St. Thomas*. (R. S. Ph. Th. 1921), *Sur le sens de quelques locutions concernant l'analogie dans le langage de Saint Thomas d' Aquin* (R. S. Ph. Th. 1921), en vooral *l'Analogie* (*Revue de Philosophie*, 1923) en *Une théorie de l' analogie. Eclaircissements et développements*. (R. de Phil. 1932).

Het waren moeizame verkenningen onder hevige aanvallen van Ramirez, De Penido e.a. N. Balthasar (*l'Abstraction et l'analogie de l'être*. *Miscel. thom. Estud. francesc.* 1924) en L. de Raeymaeker (*Metaph. Generalis* Leuven. '31) vielen hem bij. In zijn richting neigen ook de studies van Ch. de Moré-Pontgibaud (*Sur d'analogie des noms divins*. *Rech. de Sc. Rel.* 1929-'30), A. Marc (*l'Idée thomiste de l'être et les analogies d'attribution et de proportionalité*. (*Rev. NéoScol.* 1933), en A. van Leeuwen (*L'analogie de l'être. Genèse et continu du concept analogique*. *Rev. Néo-Scol.* 1936) maar deze onderzoeken zijn volgens een analytische en irenisch-positieve methode, die heel moeilijk dwingende waarheden voortbrengt, al zijn ze voor oriëntering zeer nuttig.

Dan zijn er nog een aantal studies die wel de leer van Cajetanus praktisch aanhangen, maar toch eigenlijk vooral gericht zijn tegen het modernistisch Symbolisme en daarom over analogie spreken, waar ze eigenlijk kénnen bedoelen (ofschoon wegens bovengenoemd Cajetaans *analogon-abstractum* ook hierin nog heel wat correcties nodig zijn). Voor de volledigheid mogen hier worden vermeld: A. Valensin (*Une théorie de l'analogie*. *Rev. d' apolog.* 1921), M. Debaisieux (*Analogie et Symbolisme*. Parijs. 1921). K. Feckes (*Die Analogie in unserem Gotteserkennen*. Münster, 1928), B. Landry (*l'Analogie de proportion chez S. Thomas. - l' Analogie de proportionnalité chez S. Thomas*. *Rev. Néo. Scol.* '22), J. Habel (*Die Analogie zwischen Gott und Welt nach Thomas von Aquin*. Berlijn enz. 1928).

N.B. Er bestaat ook nog een heel probleem rondom de 'analogia entis'. E. Przywara maakte deze term tot de leus der katholieke theologie, die ondanks het oneindige wezensonderscheid vasthoudt aan een kenbetrekking in onze verhouding tot God. De korte samenvatting van dit "Angelpunkt", "Kreuzpunkt" is "Gott-in-über-Geschopf" of "teilnehmendes Überhinausbezogensein". Zijn hoofdschrift is *Analogia Entis* van 1932. De reformatorische tegenstander van deze *analogia entis* is Karl Barth, die de distantie tussen God en schepsel zover mogelijk wil maken om het oude protestantse zondebegrip

en Gods soevereiniteit weer in alle rechten te herstellen (o.a. Zwischen den Zeiten. 1933 e.a.). Vergelijk voor deze op zich genomen zeer belangrijke controversie W. J.Aalders, De analogia entis in het geding (Meded. Kon. Ac. v. Wet. Let t. 83 serie A. Amsterdam 1937), die heel goede dingen over Thomas zegt maar weinig authentieke Thomisten kent. Een latere publicatie met bibliographisch materiaal is J.Groot, De Analogie in Barth's denken (Verslag v. d. achtste alg. verg. Ver. voor Thom. Wijsbeg. - De analogie van het zijn. Nijmegen 1942).

Het analogia-entis-complex, dat insluit, of we met onze kennis iets van God kunnen benaderen en als grondslag daartoe, of ons zijn enigerlei gelijkenis-betrekking zegt tot het goddelijk zijn, is op zich genomen zeer belangrijk. Ze vormt het probleem van de godskennis die aan St. Thomas het fundament geeft voor zijn gebruiken van de analogiepredikatie bij het uitzeggen van een gemeenschappelijk predikaat t.o. v. God en schepsel.

Het zwoegend zoeken van L. Lavelle, zie b.v. De l'être (Paris 1927), in het labyrint van het zijnsbegrip verdient natuurlijk onze belangstelling, maar dergelijke werken vallen buiten het kader van deze studie.

Ferrariensis en Blanche eisen dus ook voor de analogia proportionalitatis een kennisafhankelijkheid. Verder houden ze zich nog aan de verdeling volgens Cajetanus, die we bij Thomas vinden in de Verit. 2. II. Echter op het eind van het Corpus Articuli blijkt, dat als overal elders ook hier St. Thomas een principale significatum veronderstelt. Daar er tussen het schepsel en God geen "determinata habitudo" kan zijn, verwerpt hij een analogia proportionis. Dat wij deze tekst niet als een definitieve moeten opvatten, blijkt hieruit, dat hij in De Verit. 23. 7 ad 9 er een correctie op schijnt te geven en nooit meer in zijn rijpere werken de Godsnamen-analogie op deze wijze behandelt. Van de zeer vele teksten, die wij hieronder nog zullen geven, handelen slechts zes over de verdeling in analogia proportionis en proportionalitatis. Deze verdeling is, evenmin als de andere verdelingen van de analogie niet van overwegend belang in St. Thomas' analogieleer.

De kennisafhankelijkheid is volgens ons niet een eigenschap van zowel de analogia proportionis als proportionalitatis, zoals Blanche nog houdt. Volgens ons is zij het wezenlijke in de analogie. Hoe kan ook het proprium van de ene analogie-soort tegelijk het proprium zijn van een andere analogie-soort? Liever dan op logische wetten beroepen we ons echter op St. Thomas, bij wien we dit steeds vinden, reeds vanaf de Principiis Naturae, terwijl de uiteenzettingen in C. Gent., De Potentia, la Pars, Metaphys., in duidelijkheid toenemen.

Dit boekje is de verkorte en door de "papierschaarste" lang uitgestelde publicatie van een reeds jaren geleden geschreven lectoraatsdissertatie, Ondertussen uitte Prof. Kreling zijn eveneens reeds lang gekoesterde ideeën omtrent de analogieleer in een voortreffelijke rede over 'De betekenis van de analogie voor de kennis van God' (Verslag v. d. achtste alg. verg. Ver. voor Thom. Wijsb. De analogie van het zijn. Nijmegen. 1942), die in haar eenvoud en rustige klaarheid het stempel van de waarheid draagt.

Aristoteles spreekt over het verschil tussen synoniemen en homoniemen in het eerste hoofdstuk van zijn Catagoriën. De meeste filosofische handboeken behandelen de kwestie dan ook in hun Logica bij de Ante-Praedicamenten. Zo: Conimbricenses, Sanseverino, Joa. a St. Thoma, Farges, Michael de Maria, Gredt. Thomas schreef zijn commentaren op Aristoteles op het eind van zijn leven. Twee werken van het Organon nl, Peri Hermeneias en Poster. Analyticorum voorzag hij van zijn commentaar; waarschijnlijk heeft zijn vroege dood ons van een commentaar op het Categoriënboek en een in actu signato tractaat over de analogieleer beroofd. Wij geven nu de teksten, waarin hij in actu exercito over de analogie spreekt, volgens chronologische volgorde. De Princ. Naturae (in fine); De Nat. Generis Cap-1; I Sent. 19.5.2. ad 1, Prol. 2 ad 2, 8. 4. 2. ad 1,

21. 1. 1 (in fine), 22. 3 ad 2 en ad 4, 24. 1. 1 ad 4, 25. 2, 31. 2. 1. ad 2, 34. 2, 35. 4, II Sent. 42. 1. 3, III Sent. 1. 1. 1, 34. 1. 1 ad 3, IV Sent. 1. 1. 1. 3 ad 5; De Verit. 2. 11, 14, 9 ad 4; I C. Gent. 32, 33, 34; De Pot. 7. 7, 7. 3 ad 6, 4 ad 3, 9. 2 ad 6, 2. 5. ad 6, 2. 6. ad 3, 3. 4. ad 9, 9. 4 corpus en ad 6; Ia. 13. 5 en 6 en 10, 16. 6, 3. 6 ad 1, 29. 4 ad 4, 52. 1 (initio Corp.), 66. 2 (fine corp.), 32. 1 ad 2; Ethic. I lect.7; Physic. VII lect. 8 (no.8), VIII. lect. 2 (no. 4 en 5), I. lect. 10 (no. 7); De Malo 7. 1 ad 1; I. IIae 88. 1 ad 1; Peri Herm. I lect. 5 (no. 19), lect. 9 (no. 11); Post. Analyt. I lect. 37 (no. 6), II lect. 17 (no.4), I. lect. 19 (no. 3) I Metaph. IV lect. 1, V. lect. 8 (no. 875-879), VII, lect. 4 (1337), XI. lect. 3 (2197); IIIa. 60. 1 ad 3; Comp. Theol cap. 27; De Caelo et Mundo I lect. 20 (no.2).

Op verschillende plaatsen spreekt St. Thomas nog van: agens univocum, analogicum; causa univoca, analoga; generatio univoca, analoga. (L Sent. 8. 1. 2, II Sent. 15. 1. 2 ad 4, II C. Gent. 21, III C. Gent. 65, De Verit. 10. 13 ad 3, De Pot. 7, 1 ad 8. De Pot. 5. 1, de Pot. 7. 7 ad 7, Ia. 13. 5 ad 1, Ia. 4. 2. en 3, Ia. 6. 2, Ia. 33. 2 ad 4, Ia. 25. 2 ad 2, De Malo 1. 3, De Malo 4. 3, I IIae 20. 3 ad 3, II Metaph. lect. 2 (293), IIIa 62. 3). Een causa univoca is een oorzaak, die een effect voortbrengt dat met zijn causa generiek of specifiek overeenkomt, zodat ik van het effect en de causa iets univoce kan predicieren.

Een causa analoga is een oorzaak, die een effect te weeg brengt, dat met zijn causa niet generiek of specifiek overeenkomt, zodat ik dus van het effect en de causa iets analoog moet predicieren. Een causa univoca maakt dus een praedicatio univoca, een causa analoga een praedicatio analoga. Zo wordt dus van causa en praedicatio analoog analogice uitgezegd, en - horribile dictu - van causa en praedicatio univoque analogice uitgezegd.

HOOFDSTUK VII.

Varia

In de voorafgaande hoofdstukken hebben wij over de analogie gehandeld, zoals die in de School en met name bij St. Thomas gevonden wordt. Deze term met de daaraan verbonden leer wordt reeds bij de vroege Latijnse en Griekse wijsgeren gevonden tot en met Aristoteles toe. Bij Aristoteles heeft die nog lang niet een afgebakende technische betekenis, zoals in de scholastiek. In V Ethic. cap. 3 heeft ze de betekenis van medium justitiae, in XIII Metaph. cap. 6 en V Ethic. cap. 4 van mathematische proportie, in VIII metaph. cap. 6 van metaphysische proportie. In 1943 promoveerde G. L. Muskens te Nijmegen op: De voces 'αναλογιας' significatione ac usu apud Aristotelem. (Groningen 1943).

Vanuit de Griekse en Latijnse geschriften is de term 'analogie' in allerlei wetenschappen terecht gekomen. Er is natuurlijk verband met de door ons besproken technische betekenis volgens de wetten van de semasiologie, maar meer direct contact ervoor gaan zoeken is nutteloos. Altijd betekent analogie iets in verband met overeenkomst gelijkenis (similitudo, proportio). Twee dingen leveren bij vergelijking een zekere overeenkomst op, waarbij als noodzakelijk wordt gesupponeerd dat ze ook tegelijk verschillend zijn, ofschoon juist het overeenkomstige wordt benadrukt.

Ook bij de gezegde-analogie zijn wij uitgegaan van een deelsgelijkheid, deelsverschillendheid in de tekenfunctie en zijn we vooral gaan zoeken naar wat er voor gemeenschappelijks aanwezig is. In vele *Logica* handboeken wordt er gesproken van de *analogische inductie*. Dit is een wijze van

redeneren. waardoor men uit wat werd waargenomen in bijzondere gevallen, op grond van de overeenkomst of uiterlijk overeenkomstige gevallen, op grond der overeenkomst of uiterlijke gelijkheid, die tussen hen bestaat". J. Beysens. *Logica of Denkleer*. Leiden 1902. no.82.⁴

(Dit is geheel nieuw en anders opgezet door B. v. Benthem. *Essay sur l'Induction*. Zwolle 1923).

Ook in de *geschiedeniswetenschap* wordt dit toegepast in de zgn. *Historische analogie*. Wanneer twee objecten in een of meer kentekenende punten overeenstemming vertonen besluit men met waarschijnlijkheid, dat ze ook wel in andere punten zullen overeenstemmen. A. Feder. *Lehrbuch der historischen Methodik*. Regensburg. 1921. 106-109.

Ook bij de *experimentele psychologie* "concludeert men uit het feit dat bij anderen uiterlijke gedragingen voorkomen, die bij ons met een bepaalde bewustzijnsinhoud gepaard gaan, niet alleen tot het bestaan van bewustheidsverschijnselen bij de anderen, maar men vat die ook op als soortgelijk aan de onze" Hier is wel de uiterste voorzichtigheid geboden bij de analogische redenering! F. Roels. *Handboek der Psychologie*. I. Utrecht enz. 1934. 31.

In de *rechtswetenschap* spreekt men ook van analogie'.

"Als de rechter een geval te beslissen heeft, waarin de wet niet heeft voorzien, treft hij dikwijls een of meerdere wetsvoorschriften aan die op gelijksoortige gevallen betrekking hebben. Die voorschriften kan hij natuurlijk niet toepassen op de verhouding die hij te beoordelen heeft, omdat ze die verhouding niet omvatten. Doch van die voorschriften klimt hij bij veralgemening op tot de hogere regel, waaruit zij voortvloeien. Strekt deze algemene regel zich nu ook uit tot het geval, dat de rechter ter beslissing is voorgelegd, dan kan hij ofwel de hogere regel rechtstreeks toepassen, of daarvan afdalen tot een lagere regel, die hij voor het bepaalde geval laat gelden. Deze wijze van aanvulling der wet wordt met de naam van *analogische of overeenkomstige wetstoepassing* aangeduid". J. Bellefroid. *Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland*. Nijmegen. 1940, no.86.

Als men in de *kranten en gewone omgangstaal* spreekt van een 'analoog geval', bedoelt men: overeenkomstig, gelijkend geval.

In de *taalwetenschap* speelt de analogie een bijzonder grote rol. De term komt van de Latijnse grammatici die haar aan de Grieken ontleenden. Ze betekent tegenwoordig: de assimilerende invloed van de ene vorm op de andere.

Men onderscheidt de grammatische analogie van de begripsanalogie. De grammatische analogie is innerlijk, als ze plaats vindt bij de verschillende vormen van eenzelfde woord. Zo werd het middelnederlandse enkelvoud praeteritum: ic bant, want, fant, wan, dranc, sanc, tot het nieuwnederlands: ik bond, wond, enz. onder invloed van het meervoud: wi bonden, wonden, enz. De grammatische analogie wordt uiterlijk genoemd als ze plaats vindt bij van elkaar verschillende woorden. Een typisch voorbeeld daarvan in het Nederlands is de tegenwoordige overheersing van het zwakke werkwoord, waardoor vele oorspronkelijk sterke werkwoorden: beseffen, sneven, belgen, schaven, teren, bakken, delven, heten, laden, scheiden, spannen, weven, wreken tegenwoordig zwakke vormen vertonen.

De begripsanalogie is de invloed van het ene woord op het andere door begripsassociatie. Die begripsassociatie is ofwel begripsovereenkomst, zoals b.v. verwantschapsnamen: vader, moeder, zuster, broeder, dochter, eenzelfde suffixvorming vertonen; ofwel begripstegenstelling, begripscontrast, waardoor b.v. "binnen" op dezelfde wijze is gevormd als "buiten".

⁴ De zin is kennelijk onvolledig aangehaald. In de uitgave van Beysens; *Logica of Denkleer* van 1923 staat op deze plaats: "In beide gevallen spreekt men van inductie. Deze naam draagt dus iedere denkvoortgang, waarin uit de bekende feiten of bijzondere gevallen de kennis wordt verworven hetzij van het abstract-algemene, hetzij van het collectieve.

Analogie (Angleichung) is dé grote taalvormende factor, in het bijzonder voor het kind. De grammatische analogie is zeer belangrijk voor de historische grammatica, de begripsanalogie voor de semantiek.⁵

W. Wundt, Volkerpsychologie. Die Sprache I. Leipzig 1904.

J. v. Ginneken. Principes de Linguistique psychologique. Parijs enz. 1907.

J. Verdam, F. Stoett. Uit de geschiedenis der Nederlandsche Taal. Zutphen. 1923.

⁵ De term analoog wordt nog gebruikt in de biologie (voor organen bij verschillende diersoorten, die vergelijkbare functie hebben, vleugels bij vogel en insect) in de natuurkunde (voor fysische systemen die door dezelfde wiskundige vergelijking beschreven kunnen worden) en in de informatica (waar een signaal dat voortdurend met de tijd in grootte varieert analoog genoemd wordt en een weergave van hetzelfde verschijnsel dat in de tijd door steeds wisselende getaalsmatige grootheden wordt weergegeven digitaal heet (een analoge klok heeft wijzers die overal kunnen staan, een digitale klok geeft de tijd in vaststaande intervallen in cijfers aan).

